

ЛЕЩЕНКО Г.А.

(Запорізький нац. технічний ун-т)

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА КОМПАРАТИВІСТИКА: КОРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТЬ

В статті висвітлено основні механізми кореляції художнього перекладу та компаративістики і окреслено пріоритетні напрямки розвитку перекладознавчої компаративістики.

Ключові слова: художній переклад, перекладознавча компаративістика вихідний та цільовий текст, адекватність, еквівалентність, реценція твору.

Лещенко А.А. Художественный перевод и переводческая компаративистика: корреляция понятий / Запорожский национальный технический университет. В статье отражены основные механизмы корреляции художественного перевода и компаративистики и намечены приоритетные направления развития переводоведческой компаративистики.

Ключевые слова: художественный перевод, переводоведческая компаративистика, исходный и целевой текст, адекватность, эквивалентность, реценция произведения.

Leščenko A.A. Literary translation and translation comparative studies: correlation of the terms. The article considers the basic mechanisms of correlation of literary translation and comparative studies and outlines priority development directions of translation comparative studies.

Key words: literary translation, translation comparative studies, source and target text, adequacy, equivalence, text perception.

На формування української нації, її ментальності і культури впродовж багатьох століть суттєво впливали непрості історичні обставини і різні жорсткі політичні порядки. Одна частина українського етносу тривалий час перебувала під гнітом російської імперії, а інша зазнавала утисків від Польши, Австро-Угорщини, Румунії. Розвиток мови здійснювався у несприятливих умовах, адже колоніальний стан країни унеможлилював вільний розвій національної літератури і культури. Саме тому в поняття художнього перекладу кожен українець вкладає якнайглибший зміст, вбачаючи в ньому не лише засіб ознайомлення читачів з досягненнями світової літератури, але й могутній стимул становлення української національної культури, свідомості її повноцінності серед інших культур світу. Отже, проблема перекладу є проблемою не лише літературною та мовною, але й національно-культурною, державно-політичною. На жаль, у вітчизняній науці бракує теоретичних і практичних праць, які б стосувалися комплексних проблем художнього перекладу в контексті методологічних стратегій сучасної компаративістики.

Отже, завданням даної статті є визначення специфіки кореляції понять «художній переклад» і «перекладознавча компаративістика».

Однією із дисциплін такої науки як компаративістика виступає порівняльне перекладознавство або перекладознавча компаративістика. З іншими дисциплінами цієї науки дану дисципліну поєднує активне використання порівняльного метода як базової аналітичної стратегії. Подібно до порівняльного літературознавства і компаративістичної філософії вона оперує такими поняттями як культурно-історичний дискурс, національна традиція, спільність і своєрідність, спорідненість і відмінність. Водночас вона має низку спільних рис з перекладознавством як філологічною наукою, активно використовуючи термінологічну базу і категоріальний апарат науки про переклад, перекладознавча компаративістика послуговується такими поняттями як «вихідний та цільовий текст», «адекватність», «еквівалентність», «перекладацька стратегія».

Формування перекладознавчої компаративістики припадає на другу половину ХХ століття, коли в Україні, як і у світі в цілому, спостерігається інтенсивне пожвавлення загального інтересу до використання порівняльного методу у різноманітніших сферах знань. До розвитку цієї галузі причетні такі авторитетні вчені як Л.Коломієць, З.Лановик; І.Лімборський, М.Москаленко, М.Новікова, М.Стріха, Н.Торкут, І.Шама, та ін.

Перед перекладознавчою компаративістикою, як зазначає З.Лановик, постає низка пріоритетних задач, які формують ряд аспектів дослідження:

1) порівняння оригіналу з перекладом: наскільки точно в перекладі відтворено національний ореол, наскільки збережено не окремі реалії чи явища, а психологію і логіку героїв твору, специфіку нарації і т.п.

2) рецепція твору в іншомовному середовищі. Незаперечним є постулат, що кожна людина по-своєму сприймає твір мистецтва навіть у межах національного середовища, в якому він виник [Лановик 2002, с 258].

Основи перекладознавчої компаративістики були свого часу закладені одним із фундаторів компаративного методу Д.Дюришиним. На його думку, при порівнянні рецепції твору у рідному та іншокультурному середовищі необхідно враховувати і єдину структуру світогляду людей певної епохи, і національне архетипне підґрунтя, яке формує свою систему символів, асоціацій, прагматичних смислів. «В рамках однієї національної літератури, як правило можна припустити дію більш обмежених факторів, що обумовлюють процес зв'язків, тому що в цьому випадку мова йде про синтез елементів однієї і тієї ж структури» [Дюришин 1979, с. 62].

Найбільшою популярністю у сучасній перекладознавчій компаративістиці користується сьогодні такі аналітичні стратегії як:

- порівняння різних варіантів перекладу одного художнього твору з метою з'ясування ступеню адекватності оригіналові;
- виявлення особливостей перекладацької манери окремих перекладачів;
- з'ясування характеру кореляції творчого кредо певного перекладача з тієї чи іншої школою художнього перекладу та визначення його творчих новацій;

• структурування цілісної візії історії розвитку національної традиції художнього перекладу.

Так, наприклад перша група праць представлена чисельною низкою перекладознавчих розвідок, в яких об'єктом наукового аналізу обирається окремі тексти, здебільшого поетичні, або певні особливості окремих прозових художніх текстів. Фундаментальна монографія сучасного українського дослідника-перекладача М.Стріхи «Улюблені англійські вірші» містить оригінальні перекладознавчі спостереження над українськими інтерпретаціями творів К.Марло, В.Шекспіра, В.Вордсвордта, С.Колріджа, Р.Кіплінга та ін. Як перекладач-практик він знайомить читача з власною візією окремих англійських поезій тих творчих знахідок його колег по перекладацькому цеху [Улюблені англійські вірші 2003]. Оригінальною і щедрою на спостереження є також і монографія І.М.Шама «Переклад – мистецтво розуміти», на сторінках якої представлено аналіз специфіки відтворення символіки при перекладі текстів В.Ірвінга, М.Гоголя, Г.Честертона, С.Кінга, Г.Лонгфеллоу, А.Мітчелла Й.Колфера [Шама 2005]. За словами І.М.Шама, спільною рисою багатьох художніх перекладів є наявність певних «покращень» оригіналів. Втім, ці недоліки не варто вважати провиною самих перекладачів, звинувачуючи їх у «фальсифікації» оригіналу [Шама 2005, с.207]. Цілком слушним є акцент української дослідниці на тому, що одним із способів подолання таких недоліків є «заочна дискусія», тобто своєрідний діалог між тими, хто аналізує першоджерело, тими, хто його перекладає, і тими, хто аналізує переклади. «При такому порівнянні, - пише І.М.Шама, - перекладачі вступають у своєрідну дискусію, в ході якої стають більш явними імпліцитні шари змісту оригіналу, уточнюється взаємопереплетення різних рівнів його організації. Така «заочна дискусія» цікава для інтерпретаторів. Важлива вона і для тих, хто береться за переклад текстів, які вже були одного разу перевідтворені іншою мовою» [Шама 2005, с. 208].

Як бачимо, інтелектуальний продукт, здобутий в процесі розгортання цього (першого) вектору перекладознавчих компаративістичних студій є вкрай цікавим для всіх учасників процесу. Адже перекладач, який знайомиться з результатами наукових досліджень, може знайти для себе чимало корисних і цікавих порад, більш глибоко зрозуміти смисл і художню специфіку певного літературного тексту, більш повно осягнути сутність задуму автора. За словами З.Лановик, «якщо розглядати працю перекладача не лише як продукт, але і як процес, то можна зауважити, що сама специфіка образного мислення, яка виявляє свою активність під час перекладацької роботи, веде до висновку, що процес перекладу з погляду психології творчості у принципі не відрізняється своєю природою від праці поета в період написання нового твору» [Лановик 2002, с.263].

Незаперечну користь дає цей напрямок і для літературознавства, оскільки дослідники, що працюють з творами зарубіжних авторів незрідка послуговуються стратегією стереоскопічного читання, яке передбачає паралельне знайомство з текстом одного літературного артефакту мовою

оригіналу і перекладу. Таке читання збагачує реципієнта і відкриває більш широкі можливості для інтерпретації. В цілому ж, як зазначає І.Лімборський, компаративістика, здатна розширити межі інтерпретаційних моделей прочитання іншомовного літературного твору, який завдяки перекладу стає фактом художнього життя іншого національного культурного середовища [Лімборський].

Стосовно другого напрямку компаративістичних перекладознавчих досліджень, який спрямований на виявлення особливостей перекладацької манери окремих перекладачів та на з'ясування характеру кореляції творчого кредо певного перекладача з тієї чи іншої школою художнього перекладу, то він виявляється продуктивним насамперед в академічному та історичному аспектах. З'ясування специфіки творчого методу того чи іншого перекладача покликане відігравати прогностичну функцію, адже неможливо виховати кваліфікованого фахівця з художнього перекладу без апеляції до творчого здобутку та напрацювань його талановитих попередників. Кожне нове покоління перекладачів має засвоювати досвід попередніх поколінь, вчитися у них, уникаючи копіювання і водночас навчаючись бути творцями. Адже, як свого часу слушно наголошував геніальний поет і перекладач М.Рильський «між автором оригіналу і перекладачем повинна бути внутрішня спорідненість, щоб перекладач не був ремісником, який перекладає все, що йому замовлять перекласти, щоб тут доконче був момент творчого вибору» [Цит.за: Літературознавча компаративістика 2005, с.295]. Крім того, осмислення особливостей перекладацьких стратегій окремих майстрів є вкрай цінним для створення загальної панорами історії національного художнього перекладу.

До цього напрямку відносимо низку статей вітчизняних науковців, що ввійшли до збірника «Григорій Кочур і український переклад», зокрема праці А.Перепаді «Григорій Кочур і Микола Лукаш – дві школи в українському перекладі», Г.Пехник «Григорій Кочур – теоретик і практик художнього перекладу», О.Івасюк «Голістична концепція віршового перекладу в контексті перекладацького методу Г.Кочура» [Кочур 2003]. Аналогічною є також і низка наукових розвідок, що ввійшли до «Записок перекладацької майстерні», виданих у Львові у 2002 році [Записки перекладацької майстерні 2002]. Продуктивними і щедрими на переконливі наукові висновки є праці Л.Коломієць, в яких не тільки детально аналізується перекладацький доробок таких корифеїв українського поетичного перекладу як М.Зеров, Г.Кочур, М.Лукаш, І.Костецький, але й здійснюється знайомство широкого загалу вітчизняних читачів з унікальними перекладацькими проектами таких маловідомих у нас авторів Ю.Тарнавський, О.Зуєвський та В.Барка [Коломієць 2004].

Останній із вищезгаданих напрямків перекладознавчих компаративістичних студій покликаний структурувати цілісну візію історії розвитку національної традиції художнього перекладу. Цей напрямок представлений науковими працями М.Москаленка, який одним із перших запропонував розгляд української традиції поетичного перекладу XI-XX століть [Москаленко 1995], М.Стріхи, який не лише висвітлив історію українського

художнього перекладу від княжої доби до наших днів, але й приділив велику увагу з'ясуванню ролі художнього перекладу у творенні модерної української культури і національної ідентичності в цілому [Стріха 2006]. Втім, попри панорамність вищезгаданих наукових праць загальна картина постійно розширюється, адже відкриваються «забуті» імена, з'являються нові творчі постаті, інтелектуально-духовні здобутки яких збагачують українську історію художнього перекладу.

Отже, підсумовуючи усе вище викладене, зазначимо, що на перехресті таких наукових дисциплін як перекладознавство і компаративістика у другій половині ХХ століття поступово формується така доволі специфічна нова галузь знань як перекладознача компаративістика, яка вивчає особливості різних перекладів художніх текстів, специфіку творчої манери окремих перекладачів, їх зв'язки з певними традиціями та посередницькі функції художніх перекладів у розвитку світової культури.

Підхід до перекладу художнього твору з перспективи перекладознавчої компаративістики не лише відкриває важливі обрії для перекладчів-практиків, які отримують можливість врахування складних проблем міжкультурних і, зокрема літературних взаємин за доби глобалізації, але й впливає на якість і рівень тих художніх перекладів, які з'являються сьогодні.

Література

Г. Кочур і український переклад: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., К.; 27-29 жовт. 2003 р. / ред. О.Чердиченко [та ін.]. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун» 2004. – 305с. *Дюрішин Д.* Теорія порівняльного вивчення літератур. – М.: Прогрес, 1979. – 320 с. *Записки «Перекладацької майстерні 2000 – 2001. Том 2»:* Історія й сьогодення українського поетичного перекладу (ХІІ – ХХ ст.). Львівський національний університет ім. І. Франка. Центр гуманітарних досліджень: упорядник М. Габілевич. – Львів: Простір – М. 2002. – 208 с. *Коломієць Л.В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004 – 553 с. *Лановик З.* Художній переклад як проблема компаративістики. //Літературознавча компаративістика. / Ред. Р.Т.Гром'як. – Тернополь: Ред. Видавничий відділ ТДПУ, 2002 – С.256-272. *Лімборський І.В.* Переклад художнього твору як проблема літературознавчої компаративістики. [Електронний ресурс] / І. Лімборський — Режим доступу до ресурсу: // http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2008_12/1/articles/Volume%201/Perekladoznavstvo/47_Limborskiy.pdf. *Літературознавча компаративістика.* – Вип. II – К: ПЦ «Фоліант», 2005.- 364 с. Москаленко М. *Тисячоліття: переклад у державі слова // Тисячоліття: Поетичний переклад України-Русі.* – К.: Дніпро, 1995. – С.5-38. *Стріха М.* Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха – К.: Факт – Наш час, 2006. – 344 с. *Улюблені англійські вірші та навколо них / Пер.і упор.Максим Стріха.* – К.: Факт, 2003. – 456с. *Шама И.Н.* Перевод – искусство понимать... – Запорожье: Просвіта, 2005. – 240 с.